

САКСОНОВ Владислав Борисович,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОТКИДАЧ Руслана Русланівна,
здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ БОРЖНИКА І СТЯГУВАЧА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ: БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ СТОРІН

Справедливість та ефективність виконавчого провадження є важливими принципами правового регулювання завершальної стадії судового процесу. Реалізація судового рішення – прикінцевий етап захисту порушених прав, однак саме на цій стадії часто виникають конфлікти між правом стягувача на примусове виконання рішення і правом боржника на належний захист від надмірного втручання в його майновий простір. Забезпечення балансу між цими інтересами є однією з ключових проблем виконавчого процесу.

Сучасна правова наука дедалі частіше звертається до питання гарантій захисту прав сторін виконавчого провадження, передбачених як національним законодавством, так і міжнародними стандартами. Незважаючи на наявність формальних механізмів гарантій захисту прав сторін виконавчого провадження, на практиці спостерігаються випадки порушення прав боржника з боку як державних, так і приватних виконавців, що підтверджується зокрема і практикою Європейського суду з прав людини. Це зумовлює потребу в комплексному аналізі відповідних гарантій, виявленні прогалин у правовому регулюванні та формуванні пропозицій для забезпечення рівноваги інтересів обох сторін виконавчого провадження.

Законодавче закріплення прав боржника у виконавчому провадженні є необхідною умовою забезпечення принципу верховенства права та справедливості виконання судових рішень. Закон України «Про виконавче провадження» визначає боржника як сторону виконавчого провадження, яка має гарантоване право на участь у всіх процесуальних діях, пов'язаних із виконанням рішення. Відповідно до статті 19 Закону, боржник має право заявляти клопотання, надавати пояснення, знайомитися з матеріалами виконавчого провадження, оскаржувати дії виконавця до суду та вживати інших заходів для захисту своїх прав [1].

Крім того, норми Закону України «Про виконавче провадження» передбачають інструменти процесуального впливу на хід провадження. Наприклад, боржник може звернутися до суду із заявою про відстрочку чи розстрочку виконання рішення (ст. 33), вимагати зупинення виконавчих дій чи виконавчого провадження у випадках, визначених законом (ст. 34, 38), або оскаржити незаконну постанову виконавця в адміністративному чи судовому порядку (ст. 74). Окрему увагу в зазначеному законі приділено інформуванню боржника: згідно зі статтею 28, державний чи приватний виконавець зобов'язаний невідкладно надіслати постанову про відкриття виконавчого провадження: «Документи виконавчого провадження доводяться до відома або надсилаються адресатам не пізніше наступного робочого дня з дня їх винесення». Недотримання цього обов'язку порушує право особи на ефективний захист та спричиняє відповідальність виконавця [1].

На міжнародному, зокрема і європейському рівні, захист прав боржника спирається на гарантії, закріплені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема в статті 6 (право на справедливий суд), у якій зазначено, що: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...» [2]. У своїй практиці Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що навіть при виконанні судових рішень втручання держави в майнові права особи має бути законним, необхідним і пропорційним, із обов'язковим дотриманням основоположних прав.

Можна навести чимало прикладів судової практики стосовно розглядуваного питання. Одним із них є справа ««Дія 97» проти України», зміст якої полягає у тому, що підприємство «Дія 97» уклало договір застави з іншим підприємством, за яким у разі невиконання зобов'язань останнім, заявник міг вимагати продаж заставленого майна через виконавчий напис нотаріуса. Після вчинення виконавчого напису та відкриття виконавчого провадження, інше підприємство оскаржило ці дії в суді. Суди скасували виконавчий напис і припинили виконавче провадження без належного залучення «Дія 97» до участі в процесі. Європейський суд з прав людини встановив, що Україна порушила пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки заявник не мав можливості бути заслуханим у суді, що розглядав справу, яка безпосередньо впливала на його права та обов'язки [3].

Тому очевидно, що як національні, так і міжнародні норми, встановлюють низку правових гарантій, які мають запобігати порушенням прав боржника у виконавчому провадженні. Водночас ефективність цих гарантій на практиці залежить не лише від змісту норм, а й від механізмів їх реалізації та контролю за дотриманням.

Незважаючи на наявність формалізованих правових гарантій, закріплених у національному та міжнародному законодавстві, реалізація прав

боржника у виконавчому провадженні стикається з численними викликами на практиці. Від нормативного закріплення до реального захисту спостерігається суттєвий розрив, обумовлений як недосконалістю окремих положень законодавства, так і неналежним їх застосуванням з боку виконавців.

Однією з найпоширеніших проблем є порушення принципу належного інформування боржника про відкриття виконавчого провадження. Як слушно зазначає І. Жаботинський, у низці випадків приватні виконавці вручають постанови без дотримання вимог процесуального повідомлення, що позбавляє боржника можливості своєчасно реалізувати свої права [4, с. 288].

Крім того, проблемним питанням також є те, що у чинному законодавстві відсутня окрема норма, яка чітко встановлює перелік прав і обов'язків приватних виконавців. Відповідні положення є розрізненими та нечіткими, через що створюється підґрунтя для можливих маніпуляцій, неоднозначного тлумачення, безпідставних скарг або ж зловживань з боку приватних виконавців [5, с. 13].

Водночас судовий контроль, хоч і передбачений законодавством, не завжди є оперативним та ефективним засобом захисту. Тривалість розгляду скарг на дії виконавців, а також недосконалість системи електронної взаємодії між судами та виконавчими органами, перешкоджають реальному доступу боржника до захисту у розумні строки.

Отже, баланс інтересів полягає не в механічному зрівнюванні прав, а в оцінці їх реального значення в конкретному контексті. Виконавче провадження не є нейтральним простором: стягувач завжди перебуває в позиції сторони, яка вимагає, в той час як боржник – у позиції сторони, що має обов'язок, який часто є обтяжливим. У цьому контексті завдання держави полягає не лише в забезпеченні ефективності виконання судового рішення, а й у контролі за тим, щоб застосовані заходи не набували карального характеру. Саме тому необхідне постійне оцінювання пропорційності: чи не є конкретна виконавча дія надмірною з огляду на обставини справи?

Гарантії захисту прав і законних інтересів боржника та стягувача у виконавчому провадженні є невід'ємною складовою виконавчого провадження та мають реалізовуватись у межах балансу інтересів сторін. Хоча нормативна база України містить ключові механізми такого захисту, на практиці вони часто нівелюються формалізмом застосування, недостатнім контролем за діями виконавців та переважанням інтересу стягувача.

Аналіз національного законодавства і практики ЄСПЛ засвідчує необхідність використання підходу для належної організації виконавчого провадження, заснованого на принципах пропорційності, диференціації заходів впливу та гуманного ставлення до боржника. Виконавче провадження не повинно перетворюватися на засіб тиску чи покарання, а має залишатися процесуальним механізмом, що забезпечує ефективне, але справедливе виконання судових рішень.

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Справа «Дія 97» проти України» (Заява № 19164/04): Рішення Євросуду з прав людини від 21.10.2010 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_932#Text.
4. Жаботинський І. В. Методика і тактика адвокатської діяльності у виконавчому провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 84(1). С. 284-291.
5. Мороз В. П. Адміністративно-правове забезпечення примусового виконання судових рішень в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2021. 32 с.

ФІЛЯНІНА Людмила Анатоліївна,
доцент кафедри міжнародного права
Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент

КУЗНЕЦОВА Соф'я Сергіївна,
здобувач вищої освіти
Університету митної справи та фінансів

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ДИПЛОМАТИЧНИХ ПРЕДСТАВНИЦТВ

Забезпечення процесуальних гарантій прав людини в процесі здійснення провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території дипломатичного представництва, потребує особливої уваги враховуючи перетин норм національного права держави-акредитації, держави-перебування та міжнародно-правових норм. Дослідження процесуальних особливостей у таких справах є важливим для гарантування правового балансу між національною безпекою та міжнародними зобов'язаннями України.

Територія дипломатичних представництв має особливий правовий статус, що зумовлює специфіку здійснення процесуальних дій у межах кримінального провадження. Відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, приміщення представництва є недоторканими, а офіційні представники держави перебування не можуть заходити до них інакше, як за згодою глави представництва. Проведення будь-яких процесуальних дій на території дипломатичного представництва вимагає дотримання міжнародних договорів та згоди представництва, що часто ускладнює розслідування [1].